УДК 373(477.83)

Віолета Городиська, *викладач Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

ВИКОРИСТАННЯ ЕКОЛОГО-ЕСТЕТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРИРОДНИЧОГО ЦИКЛУ ДИСЦИПЛІН У ШКОЛАХ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

У статті розглядаються предмети природничого циклу (природознавство, ботаніка, зоологія), зміст яких передбачав еколого-естетичне виховання учнівської молоді, за допомогою яких закладаються основи естетичності, екологічності, формується еколого-естетичний потенціал особистості.

Ключові слова: *естетичне бачення, естетична уява, естетична свідомість, естетичні почуття, естетичний смак, еколого-естетичне виховання.*

В статье рассматриваются дисциплины природоведческого цикла (природоведение, ботаника, зоология), содержание каких предусматривает эколого-эстетическое воспитание школьной молодежи, с помощью которой закладываются основы эстетичности, экологичности, формируется эколого-эстетический потенциал личности.

Ключевые слова: *эстетическое видение, эстетическое воображение, эстетическое сознание, эстетические чувства, эстетические вкуси, эколого-эстетическое воспитание.*

This article deals with the subjects of the natural cycle closely (nature studies, biology) the contents of which forsees the ecology-aesthetical upbringing the youth and helps to form the ecology-aesthetical potential of individuality.

Key words: *aesthetic vigion, aesthetic imagination, aesthetic conciousness, aesthetic imagination, aesthetic feelings, tastes, ecology-aesthetic education.*

Проблема естетичного виховання щоразу набирає особливої уваги в сучасній системі освіти. Актуальним виступає не лише естетичне, а й еколого-естетичне виховання учнівської молоді, забезпечення якого здійснюють дисципліни природничого циклу. У сучасних школах зміст навчальних предметів природничого циклу реалізується не в повному обсязі, без глобалізації розуміння та важливості безпосереднього впливу на еколого-естетичний розвиток учнів. Таким чином, існуюча загальноосвітня система гальмує розвиток еколого-естетичного компонента в освітній галузі.

Постановка проблеми. Необхідним та ціннісним є залучення молоді до еколого-естетичного виховання, що набуває сьогодні виняткової значущості. Сучасний вимір життя вимагає від загальноосвітніх шкіл звернення уваги на внесення до всіх предметів естетичного колориту, зокрема до природничого циклу. Багатоаспектність впливу природничого циклу на особистість, зокрема, на її естетичну свідомість, емоційно-почуттєву сферу, екологічність створюють нове бачення у формуванні еколого-естетичного виховання учнів. Державна національна програма естетичного виховання акцентує увагу на розробці методики посилення естетичного аспекту викладання всіх шкільних предметів [7, 35]. Концепція естетичного виховання учнівської молоді в умовах відродження української національної культури передбачає естетичне виховання на уроках не лише естетичного та гуманітарного циклу, а й природничого, фізико-математичного циклу навчальних дисциплін… [9, 3]. Одним із базових положень сучасних особистісно орієнтованих технологій навчання є опора на особистий чуттєво-пізнавальний досвід учня [13, 15]. Формування екологічної та естетичної культури, підвищення їх ефективності в школі висвітлює В. Єнін [8, 22].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток ідей естетичного виховання вклали українські педагоги С. Русова, К. Ушинський, Г. Ващенко, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін. Педагогічні аспекти естетичного виховання висвітлені в наукових працях В. Бітаєва, М. Гончаренка, Д. Джоли і А. Щербо, І. Зязюна, Н. Калашник, Л. Масол, Ю. Тимофієнка і В. Кузьменка, М. Чепіль і Т. Цибар та ін. На сучасному етапі питання естетичного виховання висвітлюють Л. Калініна, К. Козяр, В. Мосіященко, О. Сапожнік, Г. Тарасенко, Ж. Юзвак, а питання еколого-естетичного виховання характеризують Г. Тарасенко, Н. Маньковська, Д. Дікі, Л. Пєчко, І. Смольянінов та ін.

Досліджуючи питання естетичного виховання учнівської молоді в освітніх закладах Західної

© В. Городиська, 2010

This document was created using SOLID CONVERTER PDF
To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

України (кінця XIX – початку XX ст.), ставимо за **мету** – охарактеризувати природничий цикл предметів досліджуваного періоду, їх зміст та вплив на еколого-естетичне виховання учнівської молоді.

Виклад основного матеріалу. Естетична освіта є складовою частиною виховання, зазначав М. Гончаренко [5, 62], в якій природничий цикл навчальних дисциплін відіграє важливу роль у формуванні еколого-естетичного розвитку особистості. Чільне місце в навчально-виховному процесі західноукраїнських шкіл (кінця XIX – початку XX ст.) відводилося предметам: природознавству, біології, зоології, які сприяли розширенню світосприйняття учнів. Зазначені вище дисципліни вміщували не лише естетичний, а й екологічний зміст освіти. Тому вважаємо за необхідне їх розкриття як недостатньо висвітлених, хоча пропонованих у тогочасних шкільних закладах та актуальних у сучасних школах України.

Одним із шляхів становлення естетичності школяра педагоги вважали уроки *природознавства*. Як шкільна дисципліна цей предмет: а) сприяв формуванню в учнів цілісної картини про всесвіт і місце людини в ньому через вплив на чуттєву сферу; б) розвивав екологічну культуру, діяльну любов до рідної землі, тваринного та рослинного світу; в) здійснював розвиток естетичних смаків та уподобань. Метою природознавства було ознайомлення школярів із зовнішнім світом, його прикметами, взаємодією та з найважливішими об'єктами природи (сімейства звірів, рослин, тварин) з огляду їх практичного використання, гуманістичного ставлення та значення в природі [3, 5].

У рамках природознавчої науки вчитель повинен навчити учнів самостійності, шляхом власного досвіду і спостереження, аналізу і порівняння пізнавати невідомий світ природи, що є важливим фактором виховання, зокрема еколого-естетичного.

Вивчення навчальної дисципліни природознавство проводилося трьома шляхами: книгою, екскурсією, лабораторією. Навчаючи учнів пізнавати природу, а згодом її любити та оберігати, вчителі в навчально-виховному процесі тогочасних шкіл ставили триєдину мету: 1) ознайомлення учнів з найважливішою корисною та шкідливою флорою й фауною; 2) надання характеристики будови тіла і догляду за ним; 3) пробудження в учнів цікавості і замилування до природи. Щодо останньої, то вона відносилася до розвитку естетичних інтересів в учнів і означала, що вчитель зобов'язаний володіти не лише теоретичним матеріалом, а й методологічним його застосуванням. Як писав С. Курилович, "полюбити можна лише те, що добре і красне" [10, 82]. У завдання вчителя входило вміння зацікавити дітей оповіданнями про рослини, які використовують для прикрас житла, до плетіння вінків тощо.

Предмет природознавства будувався на поєднанні таких *методів навчання*: індуктивному (демонстрації, спостереження, лабораторна робота, експеримент, екскурсія) та аналітичному (від показу конкретних рослин чи тварин до розгляду окремих її частин), що мали колосальний вплив на формування естетичних уявлень та вподобань учнів.

У початковій школі учні отримували знання методом наочності (демонстрацій). На думку М. Гаврищука, наочність – це власні спостереження на природних предметах, за допомогою якої дитина запам'ятовувала все добре, що "…бачила, чула, смакувала, нюхала…" [3, 9 – 10]. У процесі вивчення природознавства західноукраїнські педагоги користувалися аналітичним методом, зацікавлювали учнів до предмета тим, що показували та пояснювали навіть з найогиднішого боку того чи іншого звіра, тварину так, немов б самі дивувалися, доводячи їх корисність для життя. Цьому може слугувати такий приклад: "Ропуха єсть зь виду гидка, и діти боять ся єї; коли ж учитель скаже, що она поїдає овады, котри нищать нашу огородовину…" [1, 36], тим самим кардинально змінить думки та погляди учнів на цю тварину. Безліч таких морально-повчальних прикладів навчали вмінню в потворному знаходити прекрасне та корисне, що свідчить про внесення в освітньо-виховний простір етико-естетичних компонентів з прищепленням двоєдиності понять добра та краси. Учням прищеплювалося почуття любові до всього живого та надавалося усвідомлення необхідності оберігати домашніх і диких тварин, культурних і диких рослин, гуманно ставитися до них.

У педагогічному часописі "Учитель" неодноразово йшла мова про те, якщо немає прикладів з наочності, то немає естетичності [4, 86]. Задля елементів естетичності використовували малюнок на таблиці, контурний та простий малюнок, образи, карти, збірки творів природи, фізичні та хімічні прилади… [11, 125 – 126].

Доповненням до навчання слугували *екскурсії* (прогулянки) в живу природу (поле, ліс, парк), які безпосередньо впливали на еколого-естетичне виховання учнівської молоді. Шкільні екскурсії давали можливість учневі не лише пізнавати рідну природу, а й спостерігати за її змінами, дивитися і насолоджуватися нею. Екскурсії поділялися на сезонні та локальні. Щодо перших, то закарпатський педагог В. Владиков їх поділяв

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

на: весняні, літні, осінні та зимові. Інші екскурсії проводилися в окремі місця для пошуку типових звірів і рослин. Найбільш поширеним вважався локальний тип екскурсії, який на Закарпатті обирали за такими темами: життя солодких вод, життя лісу, лугу, шкідники саду і городу, комахи-"здохлоїди" та ін. [2, 194].

Корисними вважалися післяекскурсійні заняття тим, що давали можливість учням ще раз встановити мету екскурсії, обговорити детальніше питання на екскурсійну тематику тощо. Отже, програмний матеріал додатково пояснювався, доповнювався, поглиблювався, завдяки чому повторення окремих речей поєднувалися в одну єдину цілісність [2, 196]. Відтак екскурсія залишала важливе для виховання учнів – естетичне враження, що давало безпосередній поштовх до формування не лише естетичного, а й еколого-естетичного світогляду в цілому.

Оволодіваючи навичками самостійності, турботи, школярі вчилися спостерігати за розвитком і життям флори і фауни, турбувалися про їх збереження, закладаючи тим самим підґрунтя таких гуманних якостей, як доброта і чуйність, моральних – милосердя і співчутливість та еколого-естетичних – чистота, краса, задоволення. А це означає, що не мали змоги розвиватись такі негативні якості людського характеру, як егоїзм, жорстокість і байдужість, потворне та нице, лише ніжні та високі почуття прекрасного і чарівного.

Об'єктами спостереження були *лабораторії* біля школи або в шкільній кімнаті: шкільний город, "аварій" (законсервовані різні види риб), "терарій" (дерев'яний посуд з глиною) та ін. У лабораторіях учні ознайомлювалися зі збором різноманітної природи, яку згодом здійснювали практично малюючи, ліплячи, виробляючи, майструючи тощо.

Отже, екскурсії та лабораторії були тими чинниками, завдяки яким пробуджувалися в учнів цінні суспільні почуття, такі як поступливість, товариськість, солідарність, привітливість та естетичні: краса, прекрасне, піднесене тощо. При цих нагодах доступно викладалися освітньо-виховні завдання педагогів та легко сприймалися учнями. Екскурсія давала можливість усвідомлення національної приналежності, розвивала естетичне бачення навколишнього середовища з боку його красивих форм та прищеплювала естетичні норми учням.

Принагідно зазначимо, що в школах Західної України (кінця XIX – початок XX ст.) питання еколого-естетичного виховання піднімалося нечасто, а на сучасному етапі розвитку освіти є вкрай необхідним і виступає як чинник чистоти, добра, краси, культури української молоді. Сучасна дослідниця Г. Тарасенко зазначає, що "естетичне зміцнює екологічне, зливаючись з ним у процесі взаємодії. Визначаючи естетичний розвиток невід'ємною частиною екологічної освіти, закони краси повинні стати категоричним імперативом моральної поведінки по відношенню до природи" [12, 73].

Серед шкільних дисциплін, спрямованих на формування естетичного пізнання, вагоме місце займали *ботаніка*, *зоологія*. Їх метою було безпосереднє ознайомлення учнів з флорою та фауною. Основним способом отримання знань з цих дисциплін було спостереження та вивчення природних явищ, вміння розрізняти безмежну красу рослинного царства, шукати відмінності свійських та диких тварин з їх зовнішніми ознаками та красою, внаслідок чого в учнів формувалися гуманне та естетичне ставлення до природи.

За матеріалами архівних даних, до навчально-виховного процесу доступним і ефективним був зоологічний атлас, який вважався найкращим засобом впливу на розвиток естетичних вражень, почуттів учнів [6, арк. 49 зв.]. Завдяки йому (атласу) уроки зоології сприяли не лише пізнанню тваринного світу, а й розвитку естетичних уявлень про них. Викладання предметів (ботаніки, зоології) закладали основи екологічності та естетичності учнів.

Вивчення історико-педагогічних джерел переконує в тому, що під час вивчення шкільних курсів: природознавства, ботаніки, зоології, вчителі використовували пізнавальний та діяльнісний підходи як беззаперечні засоби естетичного виховання учнівської молоді. Пізнавальна та діяльнісна функції дозволяли учням ознайомитися з такими важливими поняттями, як пізнання краси природи, рідного краю, флори і фауни та її охорона, збереження тощо.

З наведеного вище свідчить, що творчий учитель повинен емоційно, пафосно подавати інформативний матеріал про витвори природи, доступно відкрити їх для учнів, пояснити виникнення краси природи, її значення для життя людини, вміння оберігати та примножувати природні дари, навчити дивитися на світ естетико-збагаченим, піднесеним поглядом, і лише тоді можемо вважати, що зазначені вище предмети максимально розвинуть гуманні, моральні, екологічні та естетичні орієнтири життя.

Висновки. Викладене дає підстави для констатації, що природничий цикл дисциплін у школах Західної України (кінця XIX – початку XX ст.) був формуючим чинником еколого-естетичного виховання учнів, вплив якого шляхом пізнання, спостереження, вивчення, розуміння краси

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

природи, рідного краю, флори та фауни сприяв вихованню любові до істини, добра, краси, забезпечував екологічне та естетичне здоров'я, формував екологічну та естетичну культуру учнівської молоді, що на сучасному етапі розвитку освіти є не лише актуальним, а нагальним та вкрай необхідним.

1. Верхратський І. Образованє спостереженя // Учитель. – Львів, 1890. – Р. 2. – Ч. 3. – С. 35 – 39.

2. Владиков В. Природопис (єстествознаня) в школі // Подкарпатска Русь. – Ужгород. – 1926. – Р. 3. – Ч. 9. – С. 193 – 196.

3. Гаврищук М. Методика науки в народній школі. Наука природописної історії. – Чернівці, 1908. – Ч. 3. – 221 с.

4. Глодзыньскій А. Школьный огородь при народныхь школахь // Учитель. – Львів, 1890. – Р. 2. – Ч. 6. – С. 85 – 91.

5. Гончаренко М. В. Проблеми естетичного виховання. – Київ, "Мистецтво", 1976. – 223 с.

6. ДАЛО, ф. № 10, оп. № 1, спр. № 20, арк. 49 зв.

7. Державна комплексна програма естетичного виховання: Укладачі І. А. Зязюн, О. М. Семашко // Рідна школа. – 1995. – № 12. – С. 29 – 52.

8. Єнін В. Концепція процесу формування естетичної культури школярів // Директор школи. – 2004. – № 5. – С. 21 – 24.

9. Концепція естетичного виховання учнівської молоді в умовах відродження української національної культури // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1992. – К., "Освіта". – № 5. – С. 2 – 9.

10. Курыловичь С. О ученю исторіи натуральнои вь школахь людовыхь // Газета школьна. – Під ред. Ом. Партицького. – Львів, 1876. – Р. 2. – № 10. – С. 82 – 83.

11. О. П. Про самоосвіту // Народня просвіта. – Л., 1926. – Р. 4. – № 5 – 8. – С. 125 – 126.

12. Тарасенко Г. Зв'язок естетичного і екологічного виховання та підготовка вчителя // Рідна школа. – 2000. – № 1. – С. 71 – 74.

13. Фалько О.С. Естетика уроку в системі особистісно орієнтованого навчання // Управління школою. – 2004. – № 5. – С. 15.

Стаття надійшла до редакції 11.10.2010

УДК 371.001.76(477)

Надія Дудник, *кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТІ УКРАЇНИ

Нова галузь педагогічних знань – педагогічна інноватика – займається відбором, осмисленням, класифікацією прогресивних здобутків розвивальних процесів освіти. У статті ми обговорюємо філософську основу, провідні напрями впровадження та результативні здобутки практичної діяльності інноваційного навчання, підготовку вчителів до новаторства.

Ключові слова: *педагогічна інновація, вчитель, вихователь, інноваційне навчання, інформаційні технології, педагогічні технології.*

Новая область педагогических знаний – педагогическая инноватика – занимается отбором, осмыслением, классификацией прогрессивных достижений развивающих процессов образования. В статье мы обсуждаем философскую основу, ведущие направления внедрения и результативные достижения практической деятельности инновационной учебы, подготовку учителей к новаторству.

Ключевые слова: *педагогическая инновация, учитель, воспитатель, инновационная учеба, информационные технологии, педагогические технологии.*

The new area of pedagogical knowledge – pedagogical innovation – engages in a selection, comprehension, classification of progressive achievements of developing processes of education. In the article we discuss philosophical basis, leading directions of introduction and effective achievements of practical activity of innovative studies, preparation of teachers to the innovation.

Key words: *pedagogical innovation, teacher, educator, innovative studies, information technologies, pedagogical technologies.*

Актуальність. На сучасному рівні розвитку цивілізації особливу роль відіграє інноваційний потенціал суспільства, що потребує людей, здатних системно й конструктивно мислити, швидко знаходити потрібну інформацію, приймати оптимально конструктивні рішення, створювати принципово нові ідеї в різних галузях знань. А це, своєю чергою, формує соціальне замовлення на нові підходи в системі освіти, нове педагогічне мислення.

Унаслідок посилення демократичних тенденцій

© Н. Дудник, 2010

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com